

ומקשים על מר בר רב אשי: מדוע אמר שאילו היה יודע שנפסקו חוטי ציציותיו היה מוריד את בגדו, והא אמר מר: גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה והורדת הבגד ברשות הרבים ודאי אינה כבוד הבריות?

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר יורוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ומשנינן: הכא נמי, המעשה של מר בר רב אשי, היה בכרמלית שאינה רשות הרבים מן התורה, והטלטול בה רק איסור דרבנן היא⁽⁵⁹⁾.

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר יורוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ומשנינן: תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא, פירש את הדין של גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, שדין זה נאמר רק בעבירות דרבנן שעובר עליהן בלאו דלא תסור מכל אשר יורוך, אבל איסור דאורייתא כגון טלטול ברשות הרבים לא נדחה מחמת כבוד הבריות.

ואיכא דאמרי לא כך היה מעשה, אלא מהתם ממקום שראה שנפסקו ציציותיו אמר ליה רבינא למר בר רב אשי שנפסקו החוטים, ואמר ליה מר רב אשי: מאי דעתך

הדרן עלך הקומץ

פטור, אך סיים שמלשון הגמ' משמע שאין זו מחלוקת.

59. המרדכי (הלכות ציצית סי' תתקמד) הביא דעת ה"ר שלמה מדרוש, שאם נפסקו חוטי הציצית בשבת, אסור ללבוש את הבגד כי מבטל מצוות ציצית.

והמרדכי חולק והוכיח מכאן שלא כדבריו, שמבואר שכל הנידון הוא משום כרמלית דרבנן שהיא לאו דלא תסור. ולדעת ה"ר שלמה הרי יש כאן ביטול מצוות ציצית דאורייתא. וביאר המרדכי שאין איסור ללבוש בגד בלי ציצית. אלא חיוב הוא שחייבה תורה להטיל ציצית בבגד. ובשבת שאי אפשר להטיל ציצית הרי הוא אנוס. ואונס רחמנא פטריה. ולכן בשבת

אין איסור כלל משום ביטול מצוות ציצית. רק משום טלטול החוטים. ובכרמלית שהיא דרבנן מותר משום כבוד הבריות.

והרמ"א (או"ח יג א) הביא דין זה, אך כתב שמותר ללבוש בשבת בגד בלי ציצית רק כשמתבייש להיות בלי ציצית ואז מותר משום כבוד הבריות. אך ללבוש סתם אסור.

וביאר המגן אברהם (ס"ק ח) שאמנם מדאורייתא מותר בכל אופן וכמו שביאר המרדכי שזהו רק חיוב לעשות ציצית. ואילו הוא אנוס בשבת ופטור. אך מכל מקום יש בזה איסור מדרבנן ללבוש בגד בלי ציצית גם כשהוא אנוס על עשיית הציצית. ולכן התיר הרמ"א רק כשמתבייש. ואז כבוד הבריות מתיר את האיסור דרבנן.

פרק התכלת

מתניתין:

א. התכלת אינה מעכבת את הלבן. המצוה לתת פתיל תכלת בגדיל הציצית אינה מעכבת את נתינת החוטים הלבנים בו. והיינו, שאם אין חוטי תכלת, אפשר לעשות את הגדיל והפתילים מארבעה⁽²⁾ חוטים לבנים [וכשהם נכפלים, הרי הם שמונה חוטים לבנים].

מצות ציצית נוהגת בבגד שיש בו ארבע כנפות, ומצוה מן התורה ליתן בכל ארבעת כנפותיו "גדילים", העשויים מגדילי חוטים [חוטים הכרוכים יחד], והמתפצלים לפתילים. הגדיל והפתילים מצותם שיעשו משני חוטי לבן ומשני חוטי תכלת,⁽¹⁾ שהם ביחד ארבעה חוטים, וכאשר הם נכפלים, הרי הם שמונה חוטים.

אחת בלבד יניח רק אחת מהשתיים, וכמו כן כשאין לו תכלת יתן רק שני חוטים לבן ויוצא ידי חובה בזה. אבל גם לשיטתם, אם יתן ארבעה חוטי לבן לא יעבור על בל תוסיף כי הוספה במספר החוטים נחשבת בל תוסיף רק אם מוסיף יותר מארבעה חוטים שזה יותר מ"גדילים". אבל להוסיף על ב' חוטי הלבן להשלים ל"גדילים" שיהא ארבעה חוטי לבן לא נחשב בל תוסיף, ולכן אנו נוהגים לתת ארבעה חוטי לבן.

ולדעת הרמב"ם, כתב הבית יוסף [יא, ד"ה רבינו], שיתן ארבעה חוטי לבן ומטעם אחר, שהרי שיטת הרמב"ם היא שרק חצי חוט צבוע בתכלת, ואין כלל דין חוט תכלת אלא צבע תכלת לכרוך בו הלבן, וכשהמשנה אומרת שהתכלת אינו מעכב הלבן, הכונה היא שצבע התכלת לא מעכב. אבל צריך את החוט. ומוכח, שלדעת הרמב"ם יתן ארבעה חוטי לבן. וכן לשון הרמב"ם [א ט]. ולדעתו אין להוכיח ממה שדימתה המשנה הדין שתכלת אינו מעכב הלבן, לדין תפילין של יד אינה מעכבת של ראש, כי הוא מחלק בין הדינים במשנה בציצית ובתפילין, שהם משתי סיבות שונות לגמרי. וראה בהערה לסוף המשנה.

1. זו דעת רוב הראשונים, אבל דעת הראב"ד [ציצית א' ו'] ששלשה חוטים הם לבן, ואחד תכלת. וכשכופלן יהיו ששה לבנים ושנים תכלת. ודעת הרמב"ם שם שיהיו שבעה לבנים ואחד תכלת. וביאר בתשובה לחכמי לונגיל [הובאה בכס"מ שם, ז] שיצבע חצי חוט בתכלת וחציו לבן. ודעתו שמצות התכלת היא לכרוך בו את החוטים הלבנים. וכלשונו [ציצית א ג] "נמצאו במצוה זו שני צווים: שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה. ושיכרוך על הענף חוט תכלת". וכן כתב בפירוש המשנה כאן. ולכן צובע בתכלת רק חצי החוט שכרוך בו והשאר לבן. ראה עמק ברכה [ציצית א'] ונרחיב בהערות להלן [לח ב].

2. כן פירש רש"י, וביארו התוס' שיטתו שפחות מד' חוטים פסול כיון שדרשו מהפסוק גדיל שנים, גדילים ארבעה. בין יש בו מין א' תכלת או לבן, בין יש בו ב' מינים, תמיד יהא הגדיל עשוי מד' חוטים.

והתוס' והרא"ש [בסימן ו] למדו ממה שדימתה המשנה את הדין שתכלת אינו מעכב את הלבן לדין שתפילה של יד אינה מעכבת של ראש, ובתפילין הכונה היא שאם יש לו תפלה

וכמו כן, **הלבן אינו מעכב את התכלת**. המצוה של נתינת החוטים הלבנים אינה מעכבת את מצות הנתינה של חוטי

התכלת.⁽³⁾ ולכן, אם אין חוטים לבנים, אפשר ליתן במקומם עוד שני חוטי תכלת, ויוצאים ידי חובת ציצית⁽⁴⁾ בגדיל ופתילים העשויים

3. הטעם שאין חוטי התכלת והלבן מעכבין זה את זה, מבואר בתוס' [לח ב ד"ה אלא] מפני שהם שתי מצוות נפרדות. ורבי שחולק [בברייתא בגמרא] וסובר שמעכבין זה את זה סובר שזה מצוה אחת. ולפי זה ביאור המשנה הוא כמו ששינינו לעיל [כח א] "ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצוות". ומשמע שעיכוב אחד לחבירו תלוי אם הם מצוה אחת מעכבין זה את זה. ותכלת ולבן שאין מעכבין זה את זה, לפי שהם שתי מצוות נפרדות.

אבל הרמב"ם [ציצית א ה] כתב: "אע"פ שאין אחד מהם [תכלת או לבן] מעכב את חבירו אינן שתי מצוות אלא מצות עשה אחת". והביא דרשה מספרי: מלמד ששניהם מצוה אחת, וכן כתב החינוך [שפן]. ולכאורה דבריהם נסתרים מהמשנה הנ"ל, שהרי אם תכלת ולבן אינם מעכבין זה את זה בהכרח שהם ב' מצוות? וראה בספר המצות להרמב"ם [שרש י"א] שבאמת מסברא הם שני מצוות, אלא שיש דרשה בספרי שהם נחשבים מצוה אחת. כי באמת מה שמעכב זה את זה זה מוכיח שהם מצוה אחת כמבואר במשנה לעיל שד' ציציות מעכבין זה את זה מפני שהם מצוה אחת. אבל בדברים שאינם מעכבין זה את זה, כתכלת ולבן, בזה אין הכרח שהם שתי מצוות, ואף שמסברא זה כך, למדנו מהספרי שזה מצוה אחת, ובכל זאת אין מעכבין זה את זה. ובאמת בדין השני במשנה, "תפילין של יד אינה מעכבת של ראש", כתב הרמב"ם [תפילין ד ד] שהטעם הוא "מפני שהן שתי מצוות, זו לעצמה וזו לעצמה". ומוכח שכך הוא מסברא, שכל המצוות שאינן מעכבות זו את זו

נחשבות כשתי מצוות, לולי הדרשה בספרי שתכלת ולבן מצוה אחת הן. והרמב"ן בהשגות לספר המצות [שרש י"א] פירש שכוונת הספרי ללמד שיעכבו זה את זה וכשיטת רבי בכרייתא, ותמה על הרמב"ם מה צריך דרשה למנין המצוות? אולם הרמב"ם הביא להלכה דרשה זו שהן מצוה [ציצית א ה]. ותמה הקרן אורה מה הנפקא מינה להלכה בזה [וראה בהערות להלן]. עוד הקשה הרמב"ן, שבמשנה כאן נשנו יחד תכלת ולבן ותפלה של יד ושל ראש, ואיך נחלק ביניהם [ויבואר בהערה בסוף המשנה].

4. כן פירש"י. אבל הרמב"ם [ציצית א ד] פירש המשנה "כיצד, הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו, וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר". והיינו שאין לפרש המשנה כפשוטה שאם אין לו לבן יתן רק תכלת, אלא הדין שכשאין לו לבן פטור מתכלת, וכוונת המשנה שבנפסק הלבן כשר בשני חוטי התכלת לבד. וביאר הכס"מ שהרמב"ם לשיטתו שכל מהותה של מצות תכלת היא בכדי לכרוך בו הלבן, ולכן כתב [שם] שרק חצי החוט שכורך בו צבוע בתכלת. ונמצא שאם אין לבן לא שייך כלל לקיים מצות התכלת שהרי אין מה לכרוך בו. [ואם יעשה ממנו ענף תכלת לא קיים בו מצות תכלת אלא מצות לבן וכלשונו בה"א: וזה הענף הוא הנקרא לבן]. ולכן הוכרח הרמב"ם לפרש ש"לבן אינו מעכב התכלת" באופן שנפסק הלבן. [וראה בהערות להלן ע"ב]. וכתבו האחרונים, המשכנות יעקב [או"ח יח] והקרן אורה והגר"מ בנעט בביאור

מארבעה חוטי תכלת⁽⁵⁾.

ב. תפלה [תפילין] של יד אינה מעכבת את של ראש. לכן, אם אין לו תפילה של יד,

שרבנן הסוכרים שאין התכלת ולכן מעכבים זה את זה, דרשו כן מפסוק וזה גופא חידשה התורה, שיכול לבטל אחד מהם ולקיים השני.

עוד תירץ בהמאיר לעולם, שהטעם שאין עשה דוחה עשה הוא משום "מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה", וזה נאמר רק באופן שיש לפניו שתי מצוות בקום ועשה, כגון לשלח הקן או לקיים בו טהרת מצורע, וכיון שאין עדיפות למצוה אחת על השניה אין עשה דוחה עשה. אבל כשיש לפניו מצוה בקום ועשה וביטול עשה בשב ואל תעשה, העשה דוחה את האיסור באי העשיה, כמו שעשה דוחה לא תעשה. והוכיח חידוש זה מדברי הרשב"א שהביא המל"מ [נערה א' ה'] שעשה דוחה לאו הבא מכלל עשה אף שדינו כעשה, כיון שהוא בשב ואל תעשה, עשה דוחה אותו. וכמו כן "איסור ביטול עשה" דומה ללא תעשה, ועשה דוחה אותו. ובקהילות יעקב [מנחות כג ב] תירץ, שהכלל שאין עשה דוחה עשה שייך כשיש לפניו שתי מצוות ויכול לקיים רק אחת מהן, או רק את השניה, אבל כאן הרי יכול לקיים לבן ולבטל התכלת, או לבטל את שתי המצוות, ועדיף לבטל מצוה אחת מלבטל את שתיהן, ולכן העשה שיכול לקיימו לבד אלים ועדיף מהעשה השני שאין לו אפשרות לקיים אותו כלל.

ב. הבית הלוי [ח"א מב] הקשה, איך ילבש לבן לבד הרי עובר ב"בל תגרע" [כמבואר בספרי שיש בל תגרע בציצית] ותירץ שעשה דציצית דוחה לא תעשה דבל תגרע. אבל בעונג יו"ט [סימן א] כתב שלא שייך בזה עשה דוחה לא תעשה כיון שיכול שלא ללבוש הבגד בכלל ולא יתחייב בעשה, ובאופן כזה אין עשה דוחה לא תעשה. ומדברי העונג יו"ט מבואר תירוצו נוסף על קושית הבית הלוי לפי דברי הרשב"א [ר"ה

המרדכי [תתקל"ט ד"ה אפילו] ובכתבי הגרי"ז [בשם הגר"ח] שלדעת הרמב"ם אין כוונת המשנה לדין גרדומי ציצית [דהיינו שיירי חוט שנפסק] שמבואר להלן [לח ב] שהם כשרים, שהרי בגרדומין צריך שישאר בחוט כדי עניבה ואז כשר החוט הנפסק בעצמו, ומקיים בו בעצמו את המצוה, אך אם נפסק החוט כולו, פסול, כמבואר ברמב"ם [א יח]. אבל במשנה מבואר שלא מקיים מצות לבן בחוטים שנפסקו, אלא שאין חסרונם מעכב את התכלת, ומקיים רק מצות תכלת. ולכן כאן כתב הרמב"ם: ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו. ואז אפילו שאין מקיים מצות הלבן בחוט שנפסק, אין זה מעכב התכלת ומקיים מצות תכלת לבד. ודברי הרמב"ם כאן [א' ד'] ודבריו בסוף פ"א [הי"ח] הם שני דינים שונים של גרדומין. אבל הכס"מ [סופ"א] למד שהכל דין אחד, והאריך לבאר שלא יסתרו דברי הרמב"ם בג' אופנים.

5. א. השאגת אריה [סימן לב בסופן] הקשה איך ילבש לבן לבד הרי מבטל מצוה של תכלת? ואם כן, עדיף שלא ילבש הבגד כלל שאין עשה דוחה עשה והעלה מכך השאגת אריה כדעת ר"י במרדכי [תתקמ"ד] שאין איסור ללבוש בגד שיש בו ד' כנפות בלי ציצית, אם אין לו ציציות לשים בו, וכן בשבת שאסור לקשור ציציות בשבת, מותר ללבוש את הבגד בלי ציצית. כי חיוב מצות ציצית חל רק אחרי שלובש את הבגד. ולכן כשיש לו רק לבן, אינו מבטל מצות תכלת בזה שלובש הבגד בלי תכלת. והר"ש מרדוש במרדכי שם חולק וסובר שאסור ללבוש בגד עם ד' כנפות בלי ציצית אפילו בשבת, ולשיטתו שבה הקושיא הנ"ל. ותירצו בהמאיר לעולם [ח"ב ז'] ובעמק יהושע [סימן ב]

יכול להניח תפילה של ראש בלבד (6).

וכמו כן תפלה של ראש, אם היא חסירה, אינה מעכבת את מצות הנחת תפילין של יד, ויכול להניח על ידו בלבד (7).

התכלת והלבן מעכבין זה את זה, שאם חסר אחד מהם אי אפשר לקיים מצות ציצית כלל, דברי רבי. והכמים אומרים, אין מעכבין.

ומבררת הגמרא: מאי טעמא דרבי שסובר מעכבים זה את זה?

גמרא:

דכתיב "הכנף", ודרשינן, שיהיו החוטים לבנים כמו מין כנף, לפי שרוב הטליתות שבימיהם היו עשויות מבד פשתן לבן. וכתוב נמי "פתיל תכלת", ועל שניהם אמר רחמנא "וראיתם אותו", לומר, עד דאיכא תרוייהו, לבן ותכלת, כחד גדיל של ציצית.

והוינן בה: לימא מתניתין, שאמרה אין חוטי הלבן והתכלת מעכבים זה את זה, דלא כרבי?

דתניא: "וראיתם אותו", מלמד שחוטי

מצות. והביא ר"ף ורא"ש בסוף מס' ר"ה בדין הפסק בין מצוות שכתבו שתפילין הן שתי מצוות, ולמדו זאת ממשנתנו שאין מעכבין זה את זה. ולדעת הרמב"ם [ציצית א ה] שתכלת ולבן הן מצוה אחת, נמצא שהסיבות שאין מעכבין זה את זה בשני הדינים במשנה אינן דומות זו לזו. וכבר העיר כן הרמב"ן בהשגות לסה"מ [שרש יא].

והתוס' והרא"ש [הובאו לעיל] שהוכיחו מהדמיון במשנה בין שני הדינים, שבלבן לבד די בשני חוטים, כתב הגרי"ז שזה לשיטתם ששני הדינים במשנה הסיבה בהם שוה, מפני שהם שתי מצוות.

והחילוק בין ציצית שהיא מצוה אחת לתפילין של יד ושל ראש שהן שתי מצוות, הרמב"ם בספר המצוות ובפ"א ה למד זאת מפסוק, והרמב"ן [שם] ביאר משום שמצות ציצית הוא כמעשה לבישה אחד, ותפילין הם בשני מעשים. והלבוש [יא ד] הוסיף שבתפילין אי אפשר לקיים את שניהם כאחת, לכן הם שתי מצוות.

7. השאגת אריה [סימן ל"א] חידש שתכלת לא

טז ב] שגם אם מבטל לגמרי את המצוה עובר על לאו דבל תגרע, ואם כן גם אם לא יתן כלל ציצית יעבור בכל תגרע, ולכן לפחות יקיים מצות אחת. ותירוץ זה מובן רק לדעת ר"י במרדכי [הובא לעיל] שאם יאסר להטיל ציצית יוכל ללבוש הבגד בלי ציצית כלל, ולהרשב"א יעבור באופן זה בכל תגרע ולכן יקיים לפחות מצוה אחת. אבל אם יאסר ללבוש הבגד, בודאי לא יעבור על כל תגרע אפילו לדעת הרשב"א. ולפי דברי המאיר לעולם ועמק יהושע הנ"ל שרבנן דרשו מפסוק שאין התכלת ולבן מעכבין זה את זה נמצא שגזירת הכתוב מגלה גם שאין לאו דבל תגרע. ויש להעיר שקושיא זו היא רק לדעת הרמב"ם [ציצית א' ד'] שתכלת ולבן הם מצוה אחת, אבל לדעת התוס' [לח ב] שלרבנן תכלת ולבן הם שתי מצוות נפרדות, לא שייך בזה כלל "בל תגרע" מצוה אחרת].

6. הרמב"ם [תפילין ד ד] ביאר הטעם שאין מעכבין זה את זה "מפני שהן שתי מצוות זו לעצמה וזו לעצמה". ובט"ז [אור"ח סוף סימן כ"ה] הביא תשובה מאחיו שיברך על מצוות [תפילין] בחולם תחת הוו לשון רבים, שהם שתי

ורבנן, מהיכן דרשו שאין מעכבין זה את זה?

משום דכתיב **"וראיתם אותם"**, ולא כתב **"וראיתם אותם"** שאילו היה כתוב וראיתם

אותם היה במשמעו ששניהם לעיכובא, הילכך, **כל חדר לחודיה משמע**. שבחוטי לבן בלבד או בחוטי תכלת בלבד ניתן לקיים מצות ציצית, כי אין אי קיום של חלק אחד מהמצוה מעכב את השני⁽⁸⁾.

מחוייב בשני הדברים ואין ראוי לקיום מצות בילה, אבל גם פטור לגמרי מתפילין של יד ולא נחשב "אין ראוי" אלא "אין מחוייב" ולא נפטר על ידי זה מתפילין של ראש.

ב. בעמק יהושע [סימן ג] כתב שדין אין ראוי לבילה שמעכב המנחה הוא דוקא בשתי מצוות השייכות זה לזה שאי אפשר לקיים בילה רק כשמביא מנחה, וכן קריאת ביכורים שהמצוה היא רק כשמביא ביכורים, אבל שתי מצוות שאת כל אחת מהם אפשר לקיים בפני עצמה בלי השניה כמו תכלת ולבן, ותפילין של יד ושל ראש, הם נחשבים כשני דברים נפרדים ואין צריך שיהא ראוי לקיים שניהן כדי להתחייב.

ג. בקרן אורה [מ ב סוד"ה גזירה] כתב שלא מצינו הכלל שצריך ראוי לבילה רק בדינים על חפצא כמנחה, שבבילה זה מדיני הקרבן אבל מצות שעל גופו כציצית ותפילין, אין צריך להיות ראוי לכל המצוה כדי להתחייב בה.

ד. במשנה למלך [ביכורים ב יד] הביא המגיה מכנסת הגדולה, שדין זה שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו חידוש הוא ורק כשמצינו כן בגמרא הדין כך ואין למדין למקום אחר.

8. גמרא זו יש לפרשה בב' אופנים, או שרבי דרש מהפסוק שמעכבין זה את זה ורבנן רק דחו הדרשה של רבי וכן משמע לשון הגמרא, או שרבנן דרשו מהפסוק שאין מעכבין זה את זה. ובחידושים המיוחסים לרשב"א הקשה לרבנן, שלא יכתוב הפסוק כלום ולא נלמד עיכוב כרבי, וממילא לא יעכבו זה את זה? ותירץ, שבא

מעכב את הלבן רק אם ראוי לתכלת אבל באין ראוי לתכלת, התכלת מעכב, וכמו הדין במנחה, שאם נתן שמן ולא לא בלל אותה בשמן, היא כשרה, ואמר רבי זירא [לקמן קג ב]: כל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ולכן מי שהוא ספק מחוייב בציצית, שאסור לו ללבוש תכלת בגד פשתן משום ספק כלאים, פטור גם מליתן חוטי לבן. ובסימן ל"ז דן השאגת אריה בגידם שאין יכול להניח תפילין של יד, אם מסיבה זו יפטר מתפילין של ראש. ומסקנתו, שהוא חייב בתפילין של ראש. ולמד כן מגמרא בערכין ג ב, שכהנים חייבים בתפילין של ראש והם פטורים מתפילין של יד משום חציצה לכתנת. [ובארצות החיים [כ"ו ב'] דוחה הראיה מכהנים, שחציצה לבגדי כהונה לא נחשב "אין ראוי" לתפילין של יד, אלא שמצות בגדי כהונה דוחה את מצות תפילין].

והחילוק בין ציצית לתפילין ביאר השאגת אריה [לז], משום שציצית היא מצוה אחת, ושייך לומר בה שאם אין ראוי לכל המצוה, פטור לגמרי. אבל תפילין, שהם שתי מצוות, לא נפטר ממצוה אחת על ידי שאין ראוי למצוה אחרת. ולפי דבריו, מהגמרא הנ"ל מוכח שתפילין הן שתי מצוות. ונמצא לפי זה נפקא מינה להלכה, אם ציצית זה מצוה אחת או שתי מצוות, ולכן כתב זאת הרמב"ם בהלכות [א' ד']. אבל האחרונים כתבו סיבות אחרות למה גידם חייב בתפילין של ראש על אף שאין הוא ראוי לתפילין של יד.

א. בארצות החיים [כו ב] כתב שדין אין ראוי לבילה בילה מעכבת בו, הוא דוקא אם

שאינ מעכבין זה את זה, **לא נצרכא, אלא להקדים**. שבאה המשנה לומר, שאם הקדים את נתינת התכלת על כנף הבגד לפני נתינת הלבן, יצא ידי חובה, בדיעבד, ואין צורך לנתק את חוטי התכלת כדי ליתן קודם את חוטי הלבן ולאחריהם את חוטי התכלת, אלא יכול הוא ליתן עתה את חוטי הלבן.

דתניא: מצוה להקדים לבן לתכלת בתלייתם בבגד. (10) לפי שכך הוא סדר העשיה בתורה,

וחזרת שוב הגמרא: **לימא משנתנו, שאמרה אין התכלת והלבן מעכבין זה את זה, דלא כרבי, הסובר ששניהם מעכבין האחד את השני?!**

ומשינן: **אמר רב יהודה אמר רב: אפילו תימא משנתנו רבי היא,** (9) ולקיום המצוה צריך שיתן גם תכלת וגם לבן, והמשנה מדברת כשנותן את שניהם, בכל זאת אפשר ליישב את המשנה, כי מה שאמרה המשנה

עצמו מציצית כל מימו, ומוכח שהוא סובר שאין חיוב כלל אפילו מדרבנן.

10. כן פירש"י, ותמה הקרן אורה הרי רק בקשירה זה נעשה לציצית, ואז קושר הכל יחד, ומה המצוה להקדים את תחיבת חוטי הלבן בבגד? אבל החזון איש [ג יא] הוכיח מזה שצריך לכוון בתחיבת החוטים לשם מצוה ציצית, שזו היא תחילת העשייה, וכמו שכתב הביאור הלכה [יד ב]. אבל בשיטה מקובצת [אות ג] פירש שמצוה להקדים, הכונה לסדר את כריכת החוליות שיכרוך הלבן קודם התכלת, ואין זה דין בסדר העשיה, אלא דין בצורת הגדיל.

והרי"ף והרמב"ם השמיטו מצוה זו להקדים הלבן. וכתב הקרן אורה שאפשר לומר שהרי"ף השמיט דין זה משום שאינו נוהג כיום שאין לנו תכלת. והרמב"ם סובר שברייתא זו נאמרה רק לרבי, ואנו פוסקים כרבנן, אבל הקשה, שבתוספתא מפורש שמצוה להקדים גם לפי רבנן?

וכתבו החזון איש [ג יא] והגרי"ז שהרמב"ם פירש את הגמרא כהשיטה מקובצת הנ"ל, וזהו הדין שכתב הרמב"ם [ז א] שמקדים כריכת הלבן. ובאמת הרמב"ם מוכרח לפרש כך בגמרא כיון ששיטתו [א' א'] שתחיבת החוטים זה מצוה לבן ומצוה תכלת היא לכרוך בו את

ללמד מצוה "ראיה" [ראה הערות לדף מג ב שזו מצוה בפני עצמה]. ועוד תירץ, שבא ללמד שבאחד לבד מקיים מצוה מן המובחר.

והובא לעיל שנחלקו האחרונים: **שהשאגת אריה** [סימן לב] שהקשה איך יבטל עשה אחד? והבית הלוי [ח"א מב] שהקשה איך יעבור על "בל תגרע"? נקטו שלרבנן אי"ז דרשה, אבל המאיר לעולם [ב' ז'] ועמק יהושע [ס"ב] תירץ שזה דרשה וגזירת הכתוב שיתן רק אחד מהם כשאין לו את השני. ולדבריהם לא קשה קושיית הרשב"א, משום שהפסוק בא ללמד שיכול לבטל עשה ושאינ בזה "בל תגרע".

9. **הבעל המאור פ"ב דשבת** [יב א בדפי רי"ף שלנו] למד ממה שנדחקה הגמרא לפרש משנתנו כרבי, שהלכה כמותו שתכלת מעכב הלבן, והרמב"ן שם [במלחמות] כתב שהבעל המאור פטר עצמו מציצית כל מימו כיון שאין לנו תכלת, והוא מעכב הלבן. אבל כל הראשונים והפוסקים הסכימו שהלכה כרבנן ובזמן הזה חייבים בציצית לבן. ולשון הרמב"ן שם: "והרי אבות קדמונים מימות הגאונים נהגו לצאת בטלית שיש בה לבן בלא תכלת". **ובארצות החיים** [ג ב] והפרי מגדים [פתיחה להל' ציצית] כתבו שלדעת הבעל המאור יש חיוב מדרבנן ותמה בארגמן [פירוש למסכת ציצית, להגר"ח קניבסקי] שהרמב"ן העיד שהבעל המאור פטר

קודם נותנים את חוטי הלבן, ואחר כך את התכלת, דכתיב "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", והיינו, שעל הציצית העשויה ממיין כנף הבגד, שהוא צבע לבן, כמבואר לעיל, שרוב בגדיהם היו עשוויין מברד פשתן לבן, עליה יש ליתן "פתיל תכלת". ואם הקדים את תחיבת חוטי תכלת ללבן, יצא, אלא שחיסר מצוה.

ומבארין: מאי "חיסר מצוה"?

אילימא חיסר מצוה דלבן, משום שאיחר את לבן, וקיים מצוה דתכלת, (11) אי אפשר לומר כך, שהרי לרבי, עכובי מעכב הלבן והתכלת אהרדי. ואם לא קיים את מצות הלבן, למה יצא ידי מצות תכלת? (12)

אלא, אמר רב יהודה אמר רב, הכי קאמר: שחיסר מצוה של הקדמת הלבן, ועשה מצוה. שגם מצות לבן יש לו, שהרי יש כאן

ציבעא גרים" אם דין הקדימה הוא כדי שהלבן יהא ראשון או כדי שהתכלת יהא אחרון. אבל בלשון תוס' מבואר שאי"ז תלוי בסיבה אלא במעשה שעשה שלא כדין, כיון שהסדר אינו דין בלבן או בתכלת אלא שצריך לעשות כמו הסדר בפסוק ולכן החיסרון הוא במה עשה שלא כדין, ופשוט לתוס' שעשה שלא כדין בתכלת שהקדים, ואח"כ הרי מחויב בלבן, וממילא עשייתו היתה כדין. והגרא"מ הורביץ תמה על תוס' איך אפשר לומר שהתכלת עשה שלא כדין, הרי אם אין לו לבן נותן רק תכלת ומה שעשה שלא כדין זה משום שהיה לפניו לבן ולא עשאו ואם כן החסרון בלבן? ובאמת בחי' שנדפסו ע"ש רשב"א כתב שכל דבר שיש לו סדר ושינה הסדר, החסרון הוא בשני שלא עשאו קודם, להיפך מסברת תוס'.

ובחי' הגרי"ז כתב שלפי השיטה מקובצת והרמב"ם [הובאו לעיל בהערות] שפירשו דין הקדימה שהכונה היא לסדר החוליות, אין זה סדר עשייה אלא דין בצורת הגדיל. ואם שינה. ובאנו לדון באיזה מהם החיסרון, זה יהיה תלוי בסיבת הסדר, ומסתבר שהסיבה היא בלבן מין כנף. והתוס' הקשו לשיטתם שהקדימה היא דין בסדר העשייה, ולכן החיסרון כששינה הוא במה שעשה מעשה שלא כדין.

12. התוס' לח א [ד"ה התכלת] והשיטמ"ק

חוטי הלבן אם כן אין צורך לומר שמצוה להקדים את תחיבת החוטים הלבנים שהרי אי אפשר להקדים את הכריכה בתכלת לתחיבת החוטים הלבנים, ולכן מוכרח הרמב"ם לפרש את הגמרא כהשיטה מקובצת.

11. מבואר בגמרא שאם הקדים תכלת ללבן החסרון הוא במצות הלבן שאיחרו ולא במצות התכלת שהקדימו. והתוס' הקשו שהסברא להיפך, והחיסרון הוא במצות התכלת שנעשתה שלא כדין כשהקדימה, אבל את הלבן הרי עשה כדין, כי לאחר ששם תכלת, ודאי חייב לתת לבן? ותירץ, שהגמרא נקטה לשון זה רק בגלל ביאור המשנה לפי ההוה אמינא [וראה חזו"א ג יא]. ובעמק ברכה [ציצית ג'] תמה על התוס' שהמצוה להקדים הלבן אין הסיבה כדי לאחר את התכלת אלא שהלבן מין כנף צריך להיות ראשון כסדר הפסוק, ואם כן כשהקדים את התכלת החסרון הוא בלבן שלא הקדימו ולא בתכלת?

ובאמת יש לדון בכל דבר שיש לו סדר זה אחר זה ושינה הסדר, במה החסרון אם בראשון או בשני, והעמק ברכה נקט שתלוי בסיבה של הסדר אם נקבע כך בגלל הראשון כדי להקדימו, או שהסיבה כדי שהשני יהא אחריו. ובאמת השפת אמת ועמק ברכה פירשו בראב"ד [ציצית ב ח] שזה מחלוקת בגמרא לקמן "מידי